

A hungarológia helyzete és lehetőségei*

KÖPECZI BÉLA

A *hungarológia* fogalmát sokan, sokszor és sokféleképpen igyekeztek meghatározni. Némelyek elsősorban a magyar nyelvre és irodalomra alkalmazták, mások a magyarságra vonatkozó ismeretek összefoglalójának tartották, volt, aki filológiai stúdiumnak vagy művelődéstörténetnek, de volt olyan is, aki sorstudománynak tekintette. A magam részéről a hungarológiát *a magyarságra vonatkozó ismeretek keretként* fogom fel, ami azt jelenti, hogy különböző diszciplínák elemeinek egy meghatározott célra irányított, egymásra is vonatkoztatott egységeként.

A hungarológiai oktatás és kutatás a '70-es évektől lendült fel, aminek voltak egyszerre politikai és tudományos indokai. Keleten és Nyugaton egyaránt megnőtt az érdeklődés Magyarország iránt, ami a maga gazdasági és kulturális *sajátosságaival* felhívta a figyelmét azoknak, akik a politológiában, szociológiában vagy közgazdaság-tudományban a közép-kelet-európai fejlődés iránt érdeklődtek. A magyar kultúra olyan eredményei, mint amelyeket a zene, a filmművészet és kisebb mértékben az irodalom felmutathatott, főleg értelmiségi-művészi körökben keltett érdeklődést. A komparatív módszer alkalmazásának igénye oda vezetett, hogy a kutatók közül nem kevesen a nyelvészetben, az irodalomtudományban vagy a történelemtudományban, de más tudományágakban is érdeklődni kezdtek a magyar jelenségek iránt. A kapcsolatok szélesedése együtt járt azzal, hogy sokan egyszerűen turistaként akartak megismerkedni Magyarországgal és a magyar kultúrával.

Mindezeket a tényezőket tekintetbe véve a hungarológia oktatásának és kutatásának, illetve a magyar kultúra megismerésének szervezeti keretei három intézményi formában fejlődtek. Először is az *egyetemen*. Az 1989/90-es tanév adatai szerint legalább 100 hungarológiai jellegű egyetemi oktatóhelyet tartottak számon 27 országban. Az oktatóhelyek 80 százaléka Európában volt található, kevés Amerikában és Ausztráliában. Ezek a helyek az illető országban élő hungarológusok, illetve 20 országban a Magyarországról küldött lektorok és vendégtanárok – mintegy negyvenen – végezték és végzik a munkát. Nincs pontos kimutatásunk az

* A cikk először a Magyar Nemzet 1992. szeptember 25-i számában jelent meg.

oktatók és a hallgatók számáról, de részleges felmérések szerint az oktatók száma megközelíti a 300-at, a hallgatóké a 3000-et.

Az egyetemekhez kapcsolódik a *hungarológiai központok* tevékenysége. Ilyenek jöttek létre – időrendi sorrendben – Újvidéken, Bloomingtonban, Párizsban, Rómában, Hamburgban, Ungvárott, Groningenben és a Rutgers Egyetemen. Az összefogást segítik lazább formában a berlini és a helsinki egyetemeken működő hungarológusok. A Kolozsváron, Mariborban, Nyitrán, Pozsonyban, Újvidéken és Ungváron működő magyar tanszékek a nemzetiségi pedagógusképzést is szolgálják. A publikációk szempontjából ki kell emelnünk a *Cahiers d'Études Hongroises*-t, amelyet a Párizsi Központ és a Magyar Intézet közösen ad ki, a *Rivista di Studi Ungheresi*-t, a Római Központ kiadványát, és a *Berliner Beiträge zur Hungarologie*-t, amelyet a Humboldt Egyetem magyar tanszéke jelentetett meg.

A hungarológiai oktatást és kutatást bizonyos mértékig és különbözőképpen támogatták és támogatják a *külföldi magyar intézetek*, főleg a '80-as évek elejétől. A két világháború között kialakult intézeti hálózatot sikerült bővíteni, s ma már ilyen intézetek működnek Bécsben, Stuttgartban, Rómában, Párizsban, Berlinben, Helsinkiben, Moszkvában, Bukarestben, Delhiben, Kairóban. Az intézetek segítik az adott országban folyó oktatást és kutatást, mindenekelőtt könyvtáraikkal, dokumentációs és információs szolgálatukkal, rendezvényeikkel, néhol tanfolyamaikkal.

A külföldi hungarológiai kutatás támogatására a Magyar Tudományos Akadémia még 1977-ben megszervezte a *Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságot*, amely kongresszusokat szervez és periodikákat jelentet meg (*Hungarológiai Értesítő*, *Hungarian Studies*). 1983-ban megalakult a *Magyar Lektorai Központ*, amelynek feladata elsősorban a külföldön működő hungarológusok informálása, a Magyarországról kiküldött lektorok és vendégtanárok tevékenységének támogatása, konferenciák rendezése és kiadványok megjelentetése. 1988-ban a művelődési miniszter mellett létrejött a *Hungarológiai Tanács*, amely a hazai intézmények és szervezetek külföldre irányuló hungarológiai tevékenységét hivatott koordinálni, és a miniszter számára javaslatokat kidolgozni. 1989-ben a Lektorai Központ *Nemzetközi Hungarológiai Központtá* alakult át, és újabb feladatokat vett át a Művelődési Minisztériumtól, illetve segítette a Hungarológiai Tanácsot feladatainak ellátásában.

Az 1989 óta végbemenő hazai és nemzetközi változások szükségessé teszik, hogy megvizsgáljuk, mi folytatható az eddigi tevékenységekből, és mi az, amin változtatni kell; illetve melyek lehetnek az újabb célok és eszközök a hungarológia továbbfejlesztése érdekében? Úgy vélem, hogy továbbra is feladat a magyar kultúra nemzetközi megismertetése az oktatás

és a kutatás eszközeivel. A szabaddá vált kapcsolatépítés lehetővé teszi e tevékenység kiszélesítését, mégpedig *terjedelmi, diszciplináris és területi* szempontból egyaránt. A hungarológiát eddig is úgy fogtuk fel, mint amely az egész magyarság – tehát nemcsak a magyarországi magyarság – megismerését szolgálja. Most azonban még tudatosabban kell arra törekednünk, hogy az egységes kultúrnemzet fogalmát érvényesítsük, nemcsak a nyelv és irodalom vagy a történelem, hanem a *külföldi magyarság* jelenlegi helyzetének, eredményeinek és problémáinak feltárása szempontjából is.

Ami a *tudományágakat* illeti, továbbra is fontos helyet foglal el a hungarológiai oktatásban és kutatásban a nyelvészet, az irodalomtudomány vagy a történelem. Az új igényeknek megfelelően azonban tovább kell fejleszteni a kapcsolatokat a politológiában, a szociológiában, a közgazdaság-tudományban. Emellett a természettudományokban és különösen az alkalmazott tudományban is módot kell találni arra, hogy a kiszélesedett nemzetközi együttműködés együtt járjon ne csak az adott szakma kapcsolatainak építésével, hanem az ország és népe megismertetésével is.

A Közép- és Kelet-Európa iránti érdeklődés fokozódása, a sajtó, a rádió, a televízió tájékoztatási igénye bővítheti az információs és kulturális lehetőségeket, de ezek kihasználására megfelelő hungarológiai információs-dokumentációs bázisok és intézményi kapcsolatok szükségesek. A megnövekedett személycseré elengedhetetlenné teszi, hogy hazánkról a különböző országokban ne csak útikalauzok, hanem megfelelő ismeretterjesztő kézikönyvek jelenjenek meg, lehetőleg bevezetett, *népszerű sorozatokban*. Az *európai integráció* megvalósításának egyik alapvető feltétele az egyes országok helyzetének tényleges megismerése, és az együttműködés lehetőségeinek feltárása. A hungarológiai kutatás ehhez a feladathoz hozzá tud járulni úgy is, hogy a nemzetközi szervezetek számára a szükséges információt tudományos feltárások és feldolgozások formájában rendelkezésre bocsátja.

Az integráció egyik fő eszmei-érzelmi akadálya a *sovén nacionalizmus*, amelynek egyik forrása a meggyökeresedett előítélet, a hamis nemzeti sztereotípiák továbbélése. Ezzel a nacionalizmussal szemben érdekünk a múlt tudományos feltárása, de egyben a mai érdekek alapján az együttműködés eredményeinek felmutatása is. Új feladatként jelentkezik ebből a szempontból a szomszédos országok többségi nemzeteinek értelmiségével a kapcsolatok kiépítése és az ő körükben a hungarológiával foglalkozók támogatása. Új jelenség az is, hogy Európában mindenütt előtérbe került a *kisebbségi kérdés*, és hogy a változások lehetővé tették a hajdani szocialista országokban élő magyar kisebbségekkel a kapcsolatok felvételét és kiszélesítését. Itt a hungarológia jelenti az összmagyarság

kultúrájának megismerését, de jelenti annak a helyi kultúrának a kiemelését is, amely a Felvidéken, Erdélyben, Kárpátalján, vagy a Vajdaságban élő magyarság sajátja. A szintetikus megközelítési mód mindkét esetben nagyon is célszerű, hiszen a kisebbségi sorban sem az oktatásban, sem a közművelődésben nem állnak rendelkezésre a differenciálás olyan lehetőségei, mint amelyeket Magyarországon találni. A szomszédos országok magyar tudományosságának fejlesztése nemcsak az adott magyar kisebbség múltjának és mai helyzetének megismerése szempontjából fontos, hanem a már említett összehasonlítás érvényesítése miatt is. A szétszaggatottságból nemcsak hátrány, hanem előny is származhat: a szomszédos országokban dolgozó magyar szakemberek olyan kutatásokat végezhetnek, amelyek segíthetik a magyar tudományosság hozzájárulását a regionális feladatok ellátásához.

A nyugati magyarsággal való kapcsolatok új perspektívákat kaphatnak a megváltozott helyzetben, hisz a régi politikai fenntartások elvesztették létjogosultságukat, a véleménykülönbségek pedig itthon és külföldön is természetesek. A hungarológiai oktatás és kutatás ez esetben mindenekelőtt a nyelv és kultúra, az identitás megerősítésében tud segítséget nyújtani. Itt külön is érdemes felfigyelni a második és harmadik generáció tájékoztatására az illető ország nyelvén – miután egy részük nem tanulta meg szülei vagy nagyszülei anyanyelvét. Különös jelentőséget kell tulajdonítanunk a nyugati egyetemeken és tudományos intézetekben folyó hungarológiai kutatásokban a magyar származású tudósok tevékenységének, akik hazai és ottani helyzetismeretük előnyeit felhasználva már eddig is sokat tettek a magyarság megismertetésére és a magyar tudományossággal való kapcsolatok kiépítésére, de az összehasonlító stúdiók fejlesztése szempontjából is.

Mindehhez bővítenünk kell külföldön az egyetemi és intézeti hálózatot, és meg kell teremteni a *szilárd hazai bázist*, mégpedig mindenekelőtt az egyetemekre és a tudományos intézményekre támaszkodva. A külföldi intézmények könyv- és folyóirat-ellátása, az információ és dokumentáció megszervezése, a publikációs tevékenység megindítása olyan feladatok, amelyek megfelelő anyagi támogatást kívánnak.

A hungarológiai oktatás és kutatás elsősorban szakmai tevékenység, de nem kis mértékben tud hozzájárulni Magyarországra és a magyar kultúrára megismertetéséhez és ezzel együtt a hazánkról kialakuló kép formálásához. „Hírünk a világban” nemcsak a két világháború közötti időszak sokakat foglalkoztató témája volt, hanem ma is aktuális, s talán a körülmények ma kedvezőbbek a valóság megismertetésére. Úgy vélem, hogy ezt a kedvező helyzetet érdemes volna kihasználnunk.